

Sókratés, Kritón

Sókratés Proč jsi přišel v tuto dobu, Kritóne? Což není ještě 43
časné ráno?

Krit. Ovšemže ano.

Sókr. Která vlastně doba?

Krit. Šerý úsvit.

Sókr. Divím se, jak to, že byl strážce vězení ochoten ti otevřít.

Krit. Už se spolu známe, Sokrate, protože sem často chodím, a také ode mne něco dostal.

Sókr. Přišel jsi právě teď, či jsi tu již dlouho?

Krit. Hezky dlouho.

Sókr. Tak proč jsi mě hned nevbudil, nýbrž mlčky tu sedíš b
vedle mne?

Krit. Chraň bůh, Sokrate, ani sám bych nechtěl být tak dlouho bez spánku a v trápení; také se tobě už dlouho obdivuji pozoruje, jak dobře spíš; a schválně jsem tě nebudil, aby ti ušel čas co nejpříjemněji. A věru již dříve v celém tvém životě jsem obdivoval tvou šťastnou povahu, ale daleko nejvíce se ti obdivuji v neštěstí, které tě nyní stihlo, jak lehce a klidně je snášíš.

Sókr. Vždyť by bylo, Kritóne, zpozdilé, abych se v takovémto věku horšil, že už musím zemřít.

Krit. Také jiní, Sokrate, tak staří bývají stíženi takovým c
neštěstím, ale jejich věk jim nic nepomáhá, aby se nehoršili nad svým osudem.

Sókr. To je pravda. Ale proč jsi tedy přišel tak časně?

Krit. Přináším zlou zprávu, Sokrate, zlou a tíživou, ne pro tebe, jak vidím, nýbrž pro mne a pro všechny tvé přátele, která na mne, zdá se mi, dolehla nejtíže.

Sókr. Jakou to? Snad už přišla loď z Délu,⁷⁵ po jejímž příjezdu mám zemřít?

Krit. Ne, ještě nepřišla, ale jak se mi zdá, přijde dnes, podle toho, co oznamují někteří příchozí od Súnia,⁷⁶ kteří ji tam opustili. Z těchto zpráv⁷⁷ je tedy zřejmé, že přijde dnes, a tak nazítří ti nastane, Sokrate, nutnost rozloučit se se životem.

Sókr. Nuže, Kritóne, dobré pořizení,⁷⁸ a je-li tak bohům milé, ať se tak stane; avšak já nemyslím, že přijde ještě dnes.

44 *Krit.* Z čeho tak soudíš?

Sókr. Povím ti to. Mám zemřít patrně druhý den potom, co přijde ta loď.

Krit. Ano, tak aspoň říkají ti, kteří o tom rozhodují.⁷⁹

Sókr. Proto tedy myslím, že nepřijde ještě dnes, nýbrž až zítra. Soudím pak to z jistého snu, který jsem měl tuto noc před malou chvílí; a skoro se zdá, že to bylo jaksi v pravý čas, že jsi mne nebudil.

Krit. A jaký to byl sen?

Sókr. Zdálo se mi, že ke mně přišla krásná a ztepilá žena, oblečená v bílý šat, že mě oslovila jménem a řekla: „Ó Sókrate, do Fthie, hrudnaté země, již pozítří mohl bys připlout.“⁸⁰

Krit. Podivný sen, Sókrate.

Sókr. Spíše jasný, jak se mi zdá, Kritóne.

Krit. Až příliš, jak se podobá. Ale, drahý Sókrate, aspoň ještě nyní mne poslechni a zachraň se! Neboť jestliže ty zemřeš, není to pro mne jedno neštěstí, nýbrž kromě toho, že budu zbaven takového přítele, jakého jistě nikdy žádného nenaleznu, ještě k tomu se bude mnohým zdát, kteří mne a tebe dobře neznají, že jsem tě mohl zachránit, kdybych byl chtěl vynaložit peníze, ale že jsem se o to nepostaral. Avšak jaká by mohla být ještě větší hanba, nežli aby se zdálo, že člověk cení víc peníze nežli přátele? Vždyť lidé neuvěří, že jsi ty sám nechtěl odsud odejít, zatímco my jsme o to usilovali.

Sókr. Ale co nám tak záleží, milý Kritóne, na mínění

množství? Vždyť nejlepší lidé, kteří zasluhují více ohledu, budou soudit, že se ty věci staly tak, jak se opravdu stanou.

Krit. Ale přece vidíš, Sókrate, že je potřebí se starat také o mínění množství. Vždyť na těchto nynějších událostech samých je jasně vidět, že lidé jsou schopni dělat ne malá, nýbrž přímo největší zla, jestliže je někdo u nich pomluven.

Sókr. Kéž by byli, Kritóne, lidé schopni dělat největší zla, aby tak byli schopni dělat i největší dobra; pak by bylo dobře. Avšak ve skutečnosti nejsou schopni ani toho ani onoho, neboť nemohou nikoho udělat ani rozumným ani nerozumným, nýbrž dělají to, cokoli se nahodí.

Krit. Dejme tomu, že to tak je. Ale řekni mi, Sókrate, tohle. Snad přece nemáš starost o mne a o ostatní přátele, že by nám udavači⁸¹ dělali nepříjemnosti, jestliže ty odsud vyvázneš, obviňující nás, že jsme tě odsud potají dostali, a že bychom byli násilně připraveni buď o celé své jmění nebo aspoň o mnoho peněz, nebo že bychom museli kromě toho vytrpět ještě něco jiného? Jestliže se bojíš něčeho takového, pusť to z mysli; neboť my jsme snad přece povinni podstoupiti toto nebezpečství, abychom tě zachránili, a bude-li třeba, i ještě větší. Než poslechni mne a udělej, co říkám.

Sókr. I to mi působí starosti, Kritóne, i mnoho jiných věcí.

Krit. Toho se tedy neboj, vždyť ani to nejsou velké peníze, za které jsou jistí lidé ochotni ti pomoci a vyvésti tě odsud. A dále, pokud jde o ty udavače, což nevidíš, jak jsou laciní a že by na ně naprosto nebylo potřebí mnoha peněz? Ty však máš k volnému použití mé peníze, a ty, jak myslím, stačí; dále i jestliže si snad z nějakého ohledu na mne myslíš, že nelze vynakládat mé peníze, jsou zde oni známí z ciziny, hotovi hradit ten náklad. Jeden z nich dokonce již přinesl právě k tomu účelu dostatečnou částku, Simmias z Théb, a hotov je přispět i Kebés a velmi mnoho jiných.⁸² Proto, opakuji, neboj se toho a nevzdej se proto myšlenky na záchranu, ani si nepři-

c pouštěj tu nesnáz, o které jsi mluvil na soudě, že bys po odchodu z vlasti nevěděl, co si počítí. Vždyť všude, kamkoli přijdeš, tě rádi uvítají, a zejména budeš-li chtít jít do Thessalie, mám tam přátele, kteří si tě budou velice vážit a zjednájí ti bezpečnost, takže tě tam v Thessalii nikdo nebude obtěžovat.

Mimo to, Sókrate, podle mého mínění to ani není spravedlivá věc, kterou podnikáš, když chceš sám sebe zradit, ačkoli se můžeš zachránit; usiluješ, aby se s tebou stalo to, oč by usilovali a oč také skutečně usilovali tvoji nepřátelé, kteří tě chtěli zničit. Kromě toho zrazuješ, zdá se mi, i své syny, které ža-
- necháš a odejdeš, ačkoli jsi je mohl i vychovat i vzdělat, a kterým se tvou vinou dostane jen takové budoucnosti, jakou jim dá náhoda; a dostane se jim, jak lze čekat, takového osudu, jaký bývá údělem sirotků v sirobě. Ano, buďto člověk nemá plodit děti, nebo má s účastí snášet útrapy při jejich vychovávání a vzdělávání, ale ty, jak se mi zdá, volíš nejpohodlnější stránku. Třeba však volit to, co by si zvolil muž dobrý a statečný, zvláště ovšem to má dělat ten, kdo tvrdí, že se po celý e svůj život staral o ctnost. Já se stydím za tebe i za nás, tvé přátele, aby nevzniklo mínění, že celá ta věc s tebou byla způsobena jakousi naší nestatečností, i že přišla ta žaloba před soud, ačkoli bylo možno, aby nepřišla, i jak dopadl sám soud, a zvláště tento poslední děj, jakoby výsměch našemu jednání; o tom závěru se bude zdát, že nám pro jakousi naši zbabělost a nestatečnost vyklouzl z rukou, když jsme tě nezachránili, a ty sám sebe také ne, ačkoli to bylo lze i možno, kdybychom byli bývali jen trochu k něčemu. Pokud tedy jde o tyto věci, dej 46 pozor, Sókrate, aby nebyly kromě zla také ještě k hanbě tobě i nám. Nuže rozhodni se - spíše však už ani není čas se rozhodovati, nýbrž být rozhodnut - a rozhodnutí je jediné; neboť příští noci musí být tyto všechny věci provedeny, jestliže však ještě počkáme, bude to nemožné a už nebude lze. Nuže tedy, Sókrate, jen mne poslechni a udělej, jak ti říkám!

b *Sókr.* Milý Kritóne, tvé usilování by bylo velmi cenné, kdyby bylo provázeno správností; pakli však není, čím je větší, tím je obtížnější. Musíme tedy zkoumat, zdali to máme udělat, či ne; já jsem totiž takový, a to ne teprve nyní, nýbrž vždycky, že z toho, co je mé, já neposlouchám ničeho jiného než rozumové myšlenky, která se mi při úvaze jeví nejlepší. Ty myšlenky pak, které jsem vyslovoval v dřívějším čase, nemohu nyní odhodit, když se mi stala tato příhoda, nýbrž jeví se mi docela stejnými a mám ve vážnosti i v úctě tytéž, které dříve. c Jestliže nebudeme moci v přítomné době postavití proti nim něco lepšího, buďjist, že ti neustoupím, ani kdyby nás moc lidí strašila jako děti ještě větším množstvím strašáků nežli nyní a pouštěla na nás žaláře, smrti a zabavování jmění. Nuže jak bychom to zkoumali co nejhodněji? Snad tak, kdybychom nejprve probrali tuto myšlenku o lidských míněních, kterou ty vyslovuješ, a uvážili, zdali byla, či nebyla správná ta zásada, d pokaždé pronášená, že některých mínění je třeba dbáti, a jiných zase ne. Nebo snad dříve než mi nastala nutnost zemřítí, byla správná, ale nyní se tedy ukázalo, že byla vyslovována jen tak, aby se mluvilo, ale ve skutečnosti to byla hra se slovy a plané mluvení? Já bych se rád podíval spolu s tebou, Kritóne, zdali se mi ta zásada ukáže jinačí, když jsem v tomto stavu, či toutéž, a zdali ji necháme stranou, či se jí budeme řídit. Mluvili totiž mužové pokládající svá slova za něco vážného pokaždé, e myslím, asi v tom smyslu, jako jsem mluvil právě teď já, že co se týče mínění, která mají lidé, je třeba jedněm přikládat velkou váhu, a druhým ne. Řekni, pro bohy, Kritóne, nezdá se ti, že tu je vyslovována dobrá zásada? Neboť ty nejsi v tom stavu, že bys měl 47 zítra zemřít - aspoň pokud je možno mluvit takto o lidských věcech -, a proto tvůj zrak není zkalen přítomným osudem. Tedy pozoruj: Nezdá se ti správným tvrzení, že nemáme cenit všechna mínění lidská, nýbrž jedna ano, druhá ne, ani mínění všech lidí, nýbrž jedněch ano, druhých ne? Co myslíš? Není to tvrzení správné?

Krit. Správné.

Sókr. Není-li tedy třeba cenit řádná mínění, a vadných si nevšímat?

Krit. Ano.

Sókr. Řádná jsou patrně mínění rozumných, a vadná nerozumných?

Krit. Jak by ne!

b *Sókr.* Nuže jak byly myšleny takové věci? Například muž, který cvičí své tělo a tím se zabývá, zdalipak dbá chvály a hany a mínění každého člověka, či jen jediného, toho, který je lékařem nebo učitelem tělocviku?

Krit. Jen jediného.

Sókr. Tedy jistě je třeba se bát hany a přijímat pochvalu jen toho jednoho, ale ne lidí vůbec.

Krit. To je zřejmé.

Sókr. Musí tedy všechno dělat, i cvičit se, i jíst a pít podle dobrého zdání toho jednoho, představeného a odborníka, spíše než podle zdání všech ostatních dohromady.

Krit. Tak jest.

c *Sókr.* Dobře. Avšak když neposlechne toho jednoho a pohrdne jeho míněním i chválami, a naopak si bude vážit úsudků⁸³ množství, lidí ničemu nerozumějících, zdalipak se mu nestane něco zlého?

Krit. Jak by ne!

Sókr. Kterépak je to zlo a k čemu se vztahuje a ke které složce neposlušující osoby?

Krit. Zřejmo, že k tělu, neboť toto hubí.

d *Sókr.* Máš pravdu. A není-li pak tomu, Kritóne, tak i s ostatními věcmi, abychom neprobírali všechny? Tedy také když jde o věci spravedlivé a nespravedlivé, ošklivé a krásné, dobré a zlé, jež jsou nyní předmětem naší úvahy, máme snad následovat mínění lidí vůbec a jeho se bát, či mínění toho jednoho odborníka, je-li tu jaký, jehož pak je třeba se ostýchat

a bát více než všech ostatních dohromady? A jestliže za ním nepůjdeme, zničíme patrně a zkažíme to, co se podle našich dřívějších řečí spravedlností stává lepším, nespravedlností však hyne. Či není nic takového?

Krit. Já myslím, že je, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy, jestliže poslouchající mínění neoborníků zkažíme tu věc, která se tím, co je zdravé, stává lepší, a tím, co způsobuje nemoc, hyne, byl by to pro nás po zkáze té věci nějaký život? Ta věc je patrně tělo, či ne?

Krit. Ano.

Sókr. Zdalipak tedy je to pro nás nějaký život, žít s bídným a zkaženým tělem?

Krit. Nikoli.

Sókr. Ale to by tedy byl nějaký život, žít a mít zkaženo to, čemu škodí nespravedlnost a prospívá spravedlnost?⁸⁴ Či pokládáme tu složku našeho já - ať je to cokoli -, které se týká nespravedlnost i spravedlnost, za něco méně cenného, nežli je tělo?

Krit. Nikoli.

Sókr. Naopak za něco cennějšího?

Krit. O mnoho.

Sókr. Nemáme se tedy, předobří příteli, tak mnoho starat o to, co o nás řekne množství, nýbrž co řekne odborník ve věcech spravedlivých a nespravedlivých, ten jeden, a sama pravda. Proto hned napřed není tvé doporučování po této stránce správné, že máme dbát mínění lidí o věcech spravedlivých, krásných a dobrých, i o věcech opačných. Tu by snad někdo řekl: „Ale lidé mají přece moc nás usmrtit.“

Krit. Také to je zřejmé; řekl by to, Sókrate, máš pravdu.

Sókr. Ale, vzácný příteli, tato myšlenka, kterou jsme probrali, zdá se mi stále ještě podobnou jako dříve; a tak zase zkoumej tuto druhou, zdali nám ještě trvá v platnosti, či ne, že totiž nemá být pokládáno za nejcennější věc žítí, nýbrž dobře žítí.

Krit. Ano, trvá.

Sókr. A že dobře a krásně a spravedlivě je totéž, to trvá, či netrvá?

Krit. Trvá.

Sókr. Tedy podle zásad, na kterých jsme se shodli, je potřeba
 c zkoumat, zdali je spravedlivé, abych se já pokoušel odsud
 vyjít bez svolení Athéňanů, či nespravedlivé; a jestliže se to
 bude jevit spravedlivé, zkusme to, pakli ne, nechme toho. Ale
 co se týče těch úvah, které ty uvádíš, o peněžitých výlohách,
 o pověsti a o výchově dětí, dej pozor, Kritóne, aby to vpravdě
 nebyly zřetele těch, kteří lehkomyšlně usmrcují a zase by oži-
 vovali, kdyby byli s to, beze všeho rozumu, totiž zřetele toho
 velkého množství. My však, když tak chce rozum, nesmíme asi
 hledět na nic jiného než na to, o čem jsme právě teď mluvili,
 zdali budeme jednat spravedlivě, když budeme platit peníze
 d a díky těm, kteří mě mají odsud vyvést, a již tím, když sami
 budeme z vězení vyvádět i dávat se vyvádět, či se vpravdě
 dopustíme všemi těmito skutky nespravedlnosti. A jestliže se
 ukáže, že bychom dělali věci nespravedlivé, nesmíme asi
 myslit ani na smrt ani na jakékoli jiné utrpení, jež bychom
 museli podstoupit, kdybychom zůstali a nic nepodnikali, více
 než na nespravedlnost jednání.

Krit. Zdá se mi, že máš pravdu, Sokrate, avšak hled', co
 máme dělat.

Sókr. Zkoumejme to, dobrý muži, společně, a jestliže máš
 e nějaké námitky proti mým myšlenkám, vyslov je, a já tě
 poslechnu; pakli však ne, přestaň už, vážený příteli, opakovati
 mi stále touž řeč, že mám proti vůli Athéňanů odsud odejít.
 Neboť mně na tom velmi záleží, abych v této věci jednal s tvým
 souhlasem, a ne proti tvé vůli. Pozoruj tedy východisko našeho
 49 zkoumání, zdali je uznáš za správné, a pokoušej se odpovídat
 na mé otázky, jak bys nejspíše myslil.

Krit. Ano, pokusím se.

Sókr. Soudíme, že se nemá žádným způsobem úmyslně
 páchat bezpráví, či nějakým způsobem ano, a jiným ne? Nebo
 že nespravedlivé jednání není naprosto nijak ani dobré ani
 krásné, jak jsme již v dřívější době mnohokrát souhlasně uzna-
 li? To bylo také před chvílí řečeno.⁸⁵ Či se nám všechny ony
 dříve uznané zásady v těchto několika málo dnech rozplynuly
 a ani jsme si neuvědomili, Kritóne, že my, tak staří muži, kteří
 tak vážně spolu rozmlouváme, se tedy už dávno ničím nelišíme
 od malých dětí? Nebo snad je tomu nejspíše tak, jak jsme
 pravili tehdy: ať říkají lidé, co chtějí, a ať na nás čeká něco ještě
 horšího, nežli je toto, nebo něco mírnějšího, přece je nespra-
 vedlivé jednání pro toho, kdo se ho dopouští, vším způsobem
 i zlé i ošklivé. Soudíme tak, či ne?

Krit. Soudíme.

Sókr. Tedy se naprosto nijak nesmí jednati nespravedlivě.

Krit. Jistě ne.

Sókr. Tedy ani za bezpráví spláceti bezprávím, jak se lidé
 domnívají, když se naprosto nijak nesmí jednati nespravedlivě.

Krit. Ukazuje se, že ne.

Sókr. A což činiti zlé, máme, Kritóne, či ne?

Krit. Jistě ne, Sókrate.

Sókr. A co spláceti zlé zlým, je to, jak říkají lidé, spravedli-
 vé, či nespravedlivé?

Krit. Nikoli, to není spravedlivé.

Sókr. Ano, vždyť činiti lidem zlé se patrně ničím neliší od
 nespravedlivého jednání.

Krit. Máš pravdu.

Sókr. Nemá se tedy ani spláceti bezpráví bezprávím, ani se
 nemá nikomu činiti zlé, a to ani kdyby člověk cokoli zkoušel
 od lidí. A přijímáš-li se souhlasem tyto myšlenky, dej pozor,
 Kritóne, abys s nimi nesouhlasil proti svému mínění; neboť
 d vím, že jen málo lidí je uznává a bude uznávat. Ti pak, kteří
 mají toto přesvědčení, a ti, kteří ho nemají, nemohou mít spo-

lečnou radu, nýbrž ti sebou vespolek nutně pohrdají, když navzájem porovnávají své zásady. Zkoumej tedy velmi dobře i ty, zdali sdílíš tu myšlenku a máš o ní stejné mínění a zdali máme při svém rozvažování vycházeti z toho stanoviska, že není nikdy správné ani nespravedlivě jednati ani spláceti bezpráví bezprávím ani se brániti proti zlému odvetným činěním zla, či jsi od toho odstoupil a nesdílíš té základní myšlenky? Co se totiž mne týče, já mám už dávno toto mínění a také ještě i nyní, ale jestliže jsi ty nabyl nějakého jiného mínění, řekni to a poučuj. Pakli trváš na dřívějších zásadách, poslouvej, co následuje.

Krit. Ano, trvám a mám totéž mínění; nuže mluv.

Sókr. Pokračuji tedy ve své řeči, spíše však se táži. Když někdo ve shodě s někým uzná spravedlnost něčeho, zdalipak to má dělat, či opustit?

Krit. Dělat.

Sókr. Podle toho se tedy dívej dále. Jestliže my odsud odejdeme bez souhlasu obce, zdalipak činíme někomu zlé, a to těm, kterým se to nejméně má dělat, či ne? A setrváváme na tom, co jsme uznali za spravedlivé, či ne?

Krit. Na tvou otázku, Sókrate, nemohu odpovědět, neboť jí nerozumím.

Sókr. Nuže uvažuj takto. Představme si, že jak tak chceme odsud utéci - nebo jaké jiné jméno se tomu má dát -, že by k nám přišly zákony a obec, postavily se vedle nás a otázaly se: „Řekni, Sókrate, co to máš v úmyslu dělat? Nezamýšlíš snad tím skutkem, o který se pokoušíš, i nás, zákony, i veškerou obec, pokud je v tvé moci, zničit? Či se domníváš, že je možno, aby ta obec ještě trvala a nebyla vyvrácena, v které vynesené rozsudky nemají žádné moci, nýbrž působením soukromých jednotlivců se stávají neplatnými a jsou rušeny?" Co odpovíme, Kritóne, na tyto a jiné takové otázky? Věřu mnoho by mohl leckdo promluvit, zvláště odborný řečník, na obranu tohoto

rušeného zákona,⁸⁶ jenž přikazuje, aby vynesené rozsudky měly platnost. Odpovíme jim snad: „Obec jednala proti nám nespravedlivě a vynesla nesprávný rozsudek?" Odpovíme toto, či co?

Krit. Ví bůh, že toto, Sókrate.

Sókr. A co jestliže řeknou zákony: „Sokrate, cožpak jsme měly s tebou ujednáno i toto, či spíše že budeš trvati při rozsudcích, kterékoli obec vynesou?" Kdybychom se tu divili jejich řeči, snad by řekly takto: „Sókrate, nediv se našim slovům, nýbrž odpovídej, když jsi přece zvyklý užívat otázek a odpovědí. Nuže, co vytýkáš nám a obci, že se pokoušíš nás ničit? Není snad pravda, že jsme tě my nejprve přivedly na svět a skrze nás si vzal tvůj otec tvou matku a tebe zplodil?"⁸⁷ Pověz tedy, vytýkáš těmto z nás, zákonům o sňatcích, že nejsou dobré?" „Nevytýkám," řekl bych. „Ale snad zákonům o vychovávání a vzdělávání dětí, jehož se i tobě dostalo? Což nebylo dobře, že zákony, které jsou z nás k tomu ustanoveny, přikazovaly tvému otci vzdělávat tě v musice a gymnastice?"⁸⁸ „Dobře," řekl bych. „Dobrá. A když ses takto narodil a byl jsi vychován a vzdělán, mohl bys říci, že jsi nebyl náš, náš syn i otrok, ty sám i tvoji předkové? A dále, jestliže tomu tak jest, myslíš, že máš stejné právo jako my, a cokoli my chceme dělat tobě, myslíš, že i ty máš právo dělat to zase nám? Ke svému otci a ke svému pánu, jestliže jsi jakého měl,⁸⁹ jsi jistě neměl stejného práva, abys mu byl mohl oplácet, co on dělal tobě, za zlé slovo nadávkou, za ránu ranou a mnoho jiných takových věcí: ale k vlasti a k zákonům ti to patrně bude dovoleno, takže jestliže my budeme chtít tě zahubiti, pokládající to za spravedlivé, i ty se budeš pokoušet, pokud můžeš, hubit zase nás, zákony a svou vlast, a budeš tvrdit, že když to děláš, jednáš spravedlivě, ty, který se vpravdě staráš o ctnost. Či jsi tak moudrý, že nepozoruješ, že nad matku i otce i nade všechny ostatní předky je ctihodnější a velebnější i světější věcí vlast

b a na přednějším místě u bohů i u rozumných lidí? Vlast je třeba ctít, a hněvá-li se, máme jí ustupovat a chlácholiti ji více nežli otce a buď působit na změnu jejího mínění,⁹⁰ nebo dělat, cokoli poroučí, klidně trpět, jestliže prikazuje něco vytrpět, ať to jsou rány nebo vazba, nebo když vede do boje, kde má člověk být raněn nebo padnout - musí se to udělat a tak je spravedливо, a nesmíme se vyhýbat ani ustupovat ani opouštět své místo, nýbrž i v boji i před soudem i všude musíme dělat, cokoli poroučí obec a vlast, anebo působit na změnu jejího mínění tak, jak je spravedливо; ale užívati násilí není dovoleno ani proti matce ani proti otci, a tím méně proti vlasti." Co na to řekneme, Kritóne? Že zákony mají pravdu, či ne?

Krit. Mně se zdá, že mají.

Sókr. „Tedy hled, Sókrate," řekly by snad zákony, „zdali máme pravdu, když tvrdíme, že se tím, co nyní podnikáš, pokoušíš jednat proti nám nespravedlivě. My, které jsme tě přivedly na svět, vychovaly, vzdělaly, které jsme tebe i všechny ostatní občany učinily účastnými všech dobrých věcí, pokud jsme mohly, přece dáváme volnost každému z Athéňanů, kdo si přeje, a prohlašujeme, že když je přijat mezi dospělé občany⁹¹ a uvidí veřejný život obce i nás, zákony, že může vzít své věci a odejít, kamkoli chce, jestliže bychom se mu nelíbily. A žádný z nás, zákonů, nestojí v cestě a nezakazuje, jestliže někdo z vás chce jít do některé zahraniční osady, když bychom se mu my a obec nelíbily, nebo chce-li jít někam do ciziny a tam žít jako metoik,⁹² i tam může jít, kamkoli chce, a to i se svými věcmi. Ale kdo z vás zde zůstane, máje možnost viděti, jakým způsobem my soudíme a vůbec spravujeme obec, ten se s námi již, jak tvrdíme, skutkem dohodl, že bude dělat to, cokoli bychom prikazovaly, a kdo neposlouchá, o tom soudíme, že se trojnásobně provinuje, a to že neposlouchá nás, svých rodičů, že neposlouchá nás, vychovatelů, a ačkoli se s námi dohodl, že nás bude poslouchat, že nás ani neposlouchá, ani se

nepokouší změnit naše přesvědčení, jestliže bychom něco nedělaly dobře; a přece my jen navrhuje, a ne abychom krutě poroučely dělat, co prikazujeme, a ačkoli připouštíme jedno z dvojího, buď aby se snažil změnit naše přesvědčení, nebo aby to plnil, nedělá ani to, ani ono. Těmito vinami budeš zatížen podle našeho soudu i ty, Sókrate, jestliže uděláš, co zamýšlíš, a to ne nejméně z Athéňanů, nýbrž právě ty nejvíce." Kdybych se tu já otázal: „Proč to?“, snad by mě právem káraly řkouce, že právě já ze všech Athéňanů nejvíce jsem se jim zavázal touto dohodou. Řekly by totiž: „Sókrate, máme závažné důkazy pro to, že jsme se ti líbily, b i my i obec. Vždyťbys v ní byl nezůstával s tak vynikající stálostí více než všichni ostatní Athéňané, kdyby se ti nebyla zvláštním způsobem líbila; ani na žádnou slavnost jsi nikdy nevyšel z obce, leda jednou na Isthmos,⁹³ ani nikam jinam, leda někam na válečnou výpravu, ani jsi nikdy nevykonal žádnou jinou cestu, jako dělají jiní lidé, ani tě nepojala touha poznat jinou obec a jiné zákony, nýbrž stačily jsme ti my a naše obec. Tak velice jsi nám c dával přednost a souhlasil jsi, že budeš podle nás žít svůj občanský život; kromě jiných projevů toho souhlasu i děti jsi zplodil v naší obci, dosvědčuje tím, že se ti v ní líbí. Vždyť ještě při samém soudním jednání ti věru bylo možno navrhnouti si vyhnanství,⁹⁴ kdybys byl chtěl, a co nyní podnikáš proti vůli obce, tehdy jsi mohl udělat s jejím souhlasem. Ale ty ses tehdy stavěl, jako by sis nic nedělal z toho, jestliže máš zemřít, a dával jsi přednost, jak jsi tvrdil, smrti před vyhnanstvím. Avšak nyní se před oněmi slovy nestydíš, ani nedbáš nás, zákonů, když se pokoušíš nás zničit a děláš, co by udělal nejničemnější otrok, když d se pokoušíš utéci, a to proti smlouvám a dohodám, které jsi s námi ujednal, abys podle nich jako občan žil. Nejprve tedy nám odpověz právě na toto, zdali máme pravdu, či ne, když tvrdíme, že ses skutkem, ne slovem, s námi dohodl, že budeš podle nás řídit svůj občanský život." Co máme na to říci, Kritóne? Nemusíme to snad uznat?

Krit. Nutně, Sókrate.

Sókr. „Co jiného tedy děláš,“ řekly by, „nežli že přestupuješ smlouvy s námi učiněné a dohody, ačkoli jsi je neujednal pod nějakým nátlakem, ani jsi při nich nebyl oklamán, ani jsi nebyl donucen rozhodnouti se v krátkém čase, nýbrž měl jsi na to sedmdesát let a v té době ti bylo volno odejít, jestliže jsme se ti my nelíbily a jestliže se ti ty dohody nezdály spravedlivé. Avšak ty jsi nedával přednost ani Lakedaimonu ani Krétě,⁹⁵ o kterýchž státech při každé příležitosti tvrdíš, že mají dobré zřízení, ani žádné jiné z hellénských nebo z barbarských obcí, nýbrž vzdaloval ses odsud ještě méně nežli chromí a slepí a jiní mrzáci. Tak se ti zvláštním způsobem více než ostatním Athéňanům líbila naše obec a patrně i my, zákony; vždyť komu by se líbila obec bez zákonů? A nyní tedy nesetrváš při té dohodě? „Setrváš, Sókrate, jestliže nás poslechněš, a nebudeš předmětem posměchu pro svůj odchod z vlasti.“

„Podívej se: co dobrého uděláš sám sobě nebo svým blízkým, jestliže tyto úmluvy přestoupíš a proti něčemu z nich se proviníš? Neboť že se tvoji blízcí octnou v nebezpečí, že i sami budou posláni do vyhnanství a budou zbaveni občanských práv nebo pozbudou svého jmění, to je skoro zřejmé. A co se týče tebe samého, jestliže přijdeš do některé z nejbližších obcí, buď do Théb nebo do Megar - obě totiž mají dobré zřízení -, přijdeš tam, Sókrate, jako nepřítel jejich ústavy a všichni, kdo tam mají zájem o svou obec, budou se na tebe dívat s podezřením, pokládajíce tě za rušitele zákonů, a svým soudcům upevníš mínění, že správně vynesli ten rozsudek: neboť kdo je kazitelem zákonů, o tom by se asi dozajista mohlo myslit, že je také kazitelem mladých a nerozumných lidí. Zdalipak se tedy budeš vyhýbat obcím, které mají dobré zřízení, a lidem s nejlepšími mravy? A když to budeš dělat, bude ti stát za to žítí? Či se s nimi budeš stýkat a beze všeho studu s nimi budeš mluvit -jaké řeči, Sókrate? Snad tytéž, které jsi mluvil

zde, že největší cenu pro lidi má ctnost a spravedlnost, zákonitost a zákony? A nemyslíš, že se to jednání Sókratovo ukáže neslušným? Musí se to myslit. Ale snad se z těchto míst odebereš pryč a přijdeš do Thessalie ke Kritónovým přátelům? Tam je přece totiž největší nezřízenost a nevázanost a snad by tě s chutí poslouchali, jak směšně jsi utíkal z vězení, nějak přestrojen, buď v kožichu nebo v něčem jiném, do čeho se přestrojují utíkající, a změniv svou podobu. Avšak že jsi měl odvahu ty, takový stařec, jemuž pravděpodobně zbývá na tomto světě už jen krátký čas, tak silně lpět na životě, a proto že jsi přestoupil největší zákony, o tom nebude nikdo mluvit? Snad, jestliže nebudeš nikoho obtěžovat; pakli ano, bude se o tobě, Sókrate, vypravovat mnoho věcí tebe nehodných. Tvůj život bude tedy takový, že budeš podlízat všem lidem a otročit - co jiného budeš dělat než hodovat v Thessalii, jako bys byl odcestoval do Thessalie na hostinu? A ony řeči o spravedlnosti a o ostatních ctnostech, kam se nám podějí? Ale ovšem, chceš snad žít kvůli dětem, abys je vychoval a dal jim vzdělání? Jak to? Vezmeš je do Thessalie a tam je budeš vychovávat a vzdělávat, uděláš je cizinci, aby i toho od tebe zažily? Nebo snad to neučiníš, nýbrž budou vychovávány zde a jejich vychování i vzdělání bude lepší, když ty budeš živ, i když nebudeš s nimi?⁹⁶ Ano, postarají se o ně tvoji přátelé. Ale což si myslíš, že když odejdeš do Thessalie, že se o ně budou starat, pakli však odejdeš do Hádu, že se nebudou starat? Nikoli, ale jestliže jsou jen trochu k čemu ti, kdo se vydávají za tvé přátele, je třeba si myslit, že ano.

Nuže, Sókrate, poslouvej nás, svých vychovatelů, a nedávej ani dětem ani životu ani čemu jinému přednost před spravedlivostí, abys, až přijdeš do Hádů, mohl obhájit všechny tyto věci před těmi, kdo tam vládnou. Neboť toto jednání, jež zřejmě není ani zde nic dobrého ani spravedlivého ani zbožného, ani pro tebe samého ani pro nikoho jiného z tvých blízkých, nebu-

de pro tebe k žádnému dobru ani na onom světě, až tam přijdeš.

- c Ale jestliže nyní odejdeš ze života, odejdeš zakusiv bezpráví, ale ne od nás zákonů, nýbrž od lidí; jestliže však odsud unikneš tím způsobem, že tak hanebně oplatíš bezpráví bezprávím a zlé zlým, že přestoupíš své dohody a smlouvy s námi učiněné a že ublížíš těm, komu bys nejméně měl ubližovat, sám sobě, svým přátelům, vlasti a nám, tu i my se na tebe budeme horšit, dokud budeš živ, i na onom světě naši bratři, zákonové v Hádu, nepřijmou tě laskavě, vědouce, že ses pokusil, pokud bylo na tobě, nás zničit. Nuže, ať tě nepřemluví Kritón, abys udělal, co navrhuje, a spíše poslechni nás!"

Toto jako bych slyšel, milý příteli Kritóne, dobře to věz, jako se zasvěcencům do korybantských mystérií zdá,⁹⁷ že slyší píšťaly, a ozvěna těch řečí ve mně zvučí a působí, že jiných neslyším. Nuže věz, že, jak aspoň nyní myslím, marná bude tvá řeč, budeš-li mluvit proti tomu. Přece však, myslíš-li, že něco pořídíš, mluv.

Krit. Ne, Sokrate, nemám, co bych řekl.

Sókr. Nech to tedy, Kritóne, být a dělejme tak, jak pravím, protože to je cesta, po které vede bůh.